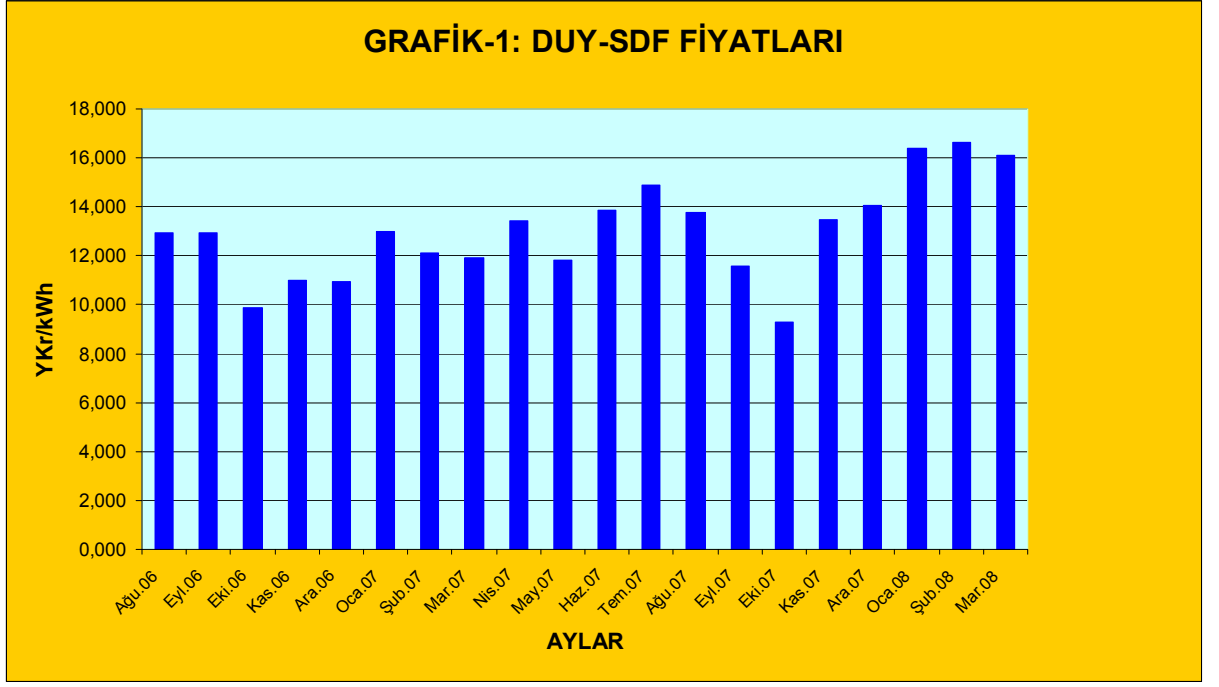

DUY SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ

İki yıl öncesine kadar, doğalgazdan elektrik üretimi bazı kesimlerce kötülense de eleştiriye harcanan zaman alternatif yaratmaya harcanmadığı için arz krizinin kapıyı çaldığı günlerde acil bir kararla DUY (21/12/2004 tarih ve 25677 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Elektrik Piyasası Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği) 1 Ağustos 2006 tarihinde fiili uygulaması başlatılmıştır.

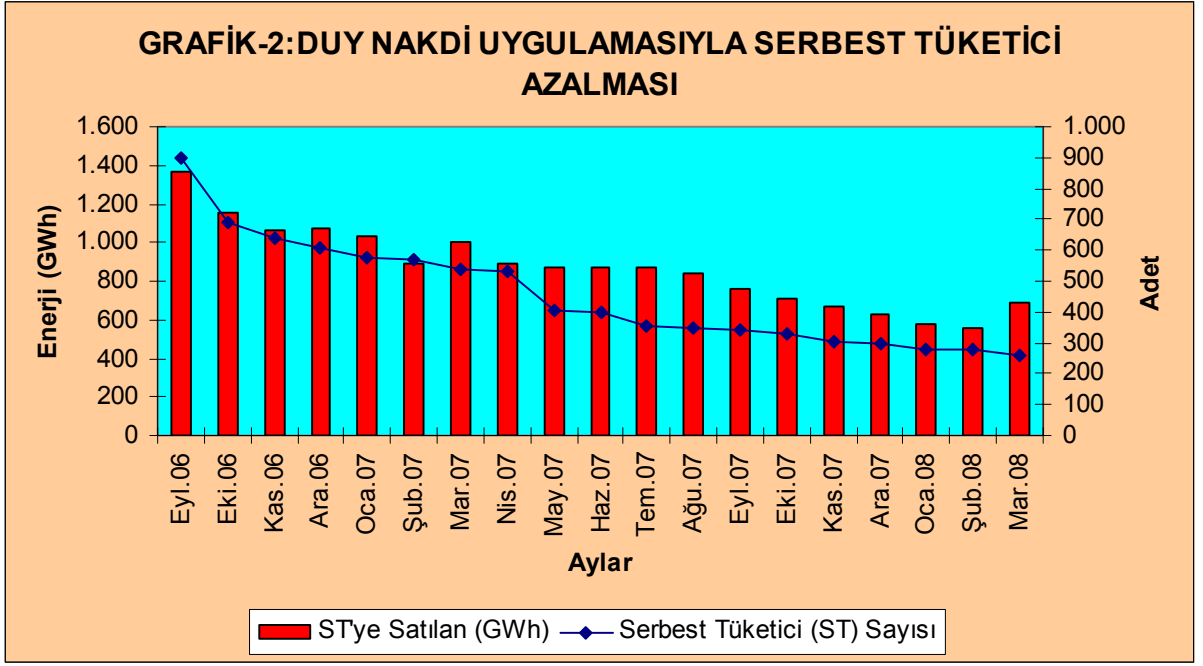
Bu uygulamanın temelinde yatan ise artan doğalgaz fiyatlarına rağmen (son elektrik zammı tarihi ile Ağustos-2006 arasında %76 artış) uzunca süre zam yapılmak istenmeyen elektrik fiyatlarının doğalgaz ile üretim yapan serbest üretim şirketlerini durma noktasına getirmesidir. Son yıllarda doğalgaza dayalı üretimin payı %45’in üzerinde kaldığına göre, sadece %76’lık yakıt maliyeti artışından dolayı genel elektrik üretim maliyetinin %34 ($\%76 \times \%45$) artması beklenirken; diğer üretim kaynaklarında ve faaliyetlerinde en az bu oranda bir verim artışı sağlanmış olmalı ki (!), genel maliyet düzeyi korunabilsin. Enflasyonun payını da ayrıca hesaba katmak gerekecektir.

4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu çok açık olarak ‘*gerçek maliyetlere dayalı*’ bir piyasaya öngörürken, bu uygulanmamış ve hem yeni yatırımcıların önüne ciddi bir belirsizlik konmuş hem de 3096 sayılı kanuna dayanarak kurulmuş olan ve çoğu doğalgaz yakıtlı olarak ülke üretiminin yaklaşık %15’ini karşılayan serbest üretim şirketlerinin (ilk kuruluş adlarıyla otoprodüktör ve otoprodüktör grubu) piyasadaki önemli üretimlerinin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir. Üretim-tüketim dengesinin önemli unsuru olan bu şirketlerin üretimlerini sürdürmeleri için 1 Ağustos 2006 tarihinde DUY’un fiili uygulaması başlatılmış ve bu şirketlerin üretimleri devam etmiştir. Grafik-1’de görüleceği gibi yaklaşık 12 YKr/kWh ile başlayan ortalama (3 zamanlı fiyatların basit ortalaması) SDF (Sistem Dengesizlik Fiyatı) geçen zaman içinde %35 civarında artarak 16,5 YKr/kWh seviyelerine ulaşmıştır. Düzenlemeye tabi tarifeye nihai tüketicilere elektrik satış fiyatı (tek terimli sanayi) ancak Ocak 2008’deki %10 artışla 11,13 YKr/kWh’a ulaşırken SDF bunun yaklaşık %50 üzerinde seyretmektedir.

DUY uygulamasının başlamasıyla çoğu üretim şirketi serbest elektrik piyasası modeli çerçevesinde ikili anlaşmalar yoluyla satış yapmakta oldukları Serbest Tüketicilerine yakıt maliyetinin altında enerji satmak yerine; portföylerinden bu şirketleri çıkararak DUY kapsamındaki SDF bazında 'tek alıcı' ya satmayı ticari açıdan daha uygun bulmuşlardır. Hatta doğrudan üretim tesislerinin barasından beslenen müşterilerinde bile bağlantı değişikliği yaparak; onların da artık şebekeden beslenmelerini tercih etmişlerdir. Böylece, hiç değilse ülke genelindeki enerjinin %15'i ikili anlaşmalar yoluyla serbest piyasada rekabet yaratabilirken bunun önü de tıkanmış ve ikili anlaşma modeli yerine tek alıcılı havuz modeline doğru pratik bir adım atılmıştır.

Grafik-2'den görüldüğü gibi bu dönemde İkili Anlaşmalarla enerji alan Serbest Tüketicilerin sayısı %70 azalarak 901'den 262'ye düşmüş, bu tüketicilerin çektikleri enerji ise yaklaşık %50 azalmıştır. Geçen zaman içinde Serbest Tüketici limitleri EPDK tarafından oldukça aşağılara çekilmesine rağmen, piyasa oluşumu ve gelişimi fiktif tek alıcı nedeniyle küçülme ciddi bir küçülme yönünde olmuştur.

2006 sonunda tarife metodolojisi belirlenip onaylanan TEDAŞ 20 dağıtım bölgesi için, ortalama olarak %1'lik enerji dengesizliği ve %10'luk fiyat farkı öngörülmüş iken, geçen zaman içinde DUY'dan SDF bazlı alımlar kimi zamanlarda %10'lara ulaşmış, SDF fiyatının toptan alıştan farkı ise %50'ye ulaşmıştır. Bu büyük artışlar, dağıtım şirketlerinin bastırılan tarifeleri nedeniyle önemli nakit ve finansal denge sorunu yaratmaktadır.

5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kanunu (YEK) kapsamında özellikle rüzgar ve nehir tipi hidroelektrik santrallerinin yapımı için bazı teşvikler verilirken 10 yıllık alım fiyatı olarak kWh başına en az 5 en çok 5,5 cent (Euro) garanti edilmiştir. Ancak, finansman için gerekli olan taban fiyat belirlenirken, tavan fiyat gerçek maliyetlere göre belirlenmesi gereken Türkiye ortalama toptan satış fiyatına endekslenmek yerine sınırlandırılmıştır. Daha sonra ise DUY yönetmeliğinde bu tesislerin de dengeleme birimi olmalarının yolu açılarak, devreye giren tüm yenilenebilir enerji tesislerinin de SDF bazında DUY kapsamında enerji satmaları teşvik edilmiştir. Çünkü şu anki SDF fiyatı, 11 YKr'dan (5,5 cent) %50 daha avantajlıdır.

Esas olarak DUY yönetmeliği ile 4628 sayılı kanunda öngörülen ikili anlaşmalar kapsamında oluşacak alım-satım veya üretim-tüketim miktarları arasındaki dengesizliklerin, tanımlı dengeleme birimleri ile giderilmesi ve oluşacak fiyatın bu dengesizliğe neden olan taraflara, sistem işletme genel maliyetinin ise tüm katılımcılara yansıtılması amaçlanmıştır.

DUY'un nihai amacı olan saatlik hatta çeyrek saatlik dilimlerle uzlaştırmaya geçildiğinde YEK kapsamındaki tesislerin sorunları daha da açığa çıkacaktır. O halde, bu durumun sürdürülebilmesi mümkün değildir.

1000 MW'lık bir termik santral bugün devreye girmiş olsaydı, enerjisini SDF üzerinden DUY'a mı satacaktı? Ya da soruyu farklı şekilde sorarsak: 1000 MW'lık bir termik santralin finansmanı SDF fiyatlarından DUY'a satış yapılacak varsayımıyla temin edilebilir mi? Bu soruların cevabı HAYIR dır. Piyasa denince tüm alıcı ve satıcılarıyla tanımlanmış, gerçek maliyetlere göre fiyatların oluştuğu, bir kurum tarafından düzenlenen ve denetlenen, arz talep dengesinin ve tahminlerinin güvenilir olarak planlanıp, uygulandığı bir yapı akla

gelmelidir. Ancak böyle bir piyasanın birkaç yıl da işlerlik kazandıktan sonra yatırımcılara bu güveni ve finansman imkanlarını sağlayacağı söylenebilir.

Meclis'te görüşülmekte olan 4628 sayılı kanunda değişiklikler içeren tasarıda yukarıdaki sorunların bazıları tesbit edilmiş ve öneriler getirilmiştir. Örneğin, 5-7 yıllık sürelerle enerji alacak bir alıcı olabilecektir. Burada amaç bu yasa tasarısının değerlendirilmesi olmadığından; asıl önemli konu çeşitli defalarda amacına aykırı olarak değiştirilmiş olan 4628 sayılı yasanın ya tamamen yenilenmesi, ya da gerçek bir serbest piyasa inancıyla düzeltilmesidir. Tek alıcılı bir havuz sistemi kurgulanacaksa yasa da buna uygun hale gelmelidir. Ya da ikili anlaşmalarla serbest piyasa geliştirilecekse; uygulamalar da buna uyumlu olarak sürdürülmelidir.

Sonuç ve Öneriler

1. 4628 sayılı kanun ile amaçlanan serbest piyasa modeli benimseniyorsa gerekli düzenlemeler ve uygulamalar da buna uygun olmalıdır.
2. Üretim yatırımlarını gerçek anlamda teşvik etmek için ve TEDAŞ'a bağlı Dağıtım Şirketlerinin özelleştirme sürecindeki belirsizliklerin çözümü için gerçek maliyetleri yansıtan tarife sistemine zaman geçirilmeden başlanmalıdır.
3. Yenilenebilir Enerji Kanunu'ndaki tavan fiyattan vazgeçilmeli; gerçek maliyetleri yansıtmaya şartıyla tavan fiyat, Türkiye ortalama satış fiyatına endekslenmelidir.
4. Sistem işletmeciliğinin teknik gereklerine ve kriterlerine saygı duyulmalı, farklı mekanizmalarla bu kriterler zorlanmamalıdır.
5. DUY'un nihai amacı olan kısa süreli uzlaştırma konusunda tüm katılımcı ve yatırımcılara sistem işletme kriterleri ve yaşanacak süreç hakkında eğitim verilmelidir.
6. Uluslararası finans piyasalarının ve dünyadaki gelişmiş ülke piyasa uygulamalarının gerçeklerine ve koşullarına önem verilmelidir.

Kaynaklar

- 1- www.epdk.org.tr
- 2- www.teias.gov.tr
- 3- www.botas.gov.tr
- 4- www.tedas.gov.tr
- 5- www.tbmm.gov.tr